

LIETUVOS INTEGRACIJA Į EUROPA: ALTERNATYVOS IR PASIRINKIMAI

GEDIMINAS VITKUS

Straipsnyje nagrinėjami svarbiausi Lietuvos integracijos į Europą aspektai – saugumas ir ekonominė gerovė. Šalies narystė NATO pripažįstama pačia parankiausiu saugumo problemos sprendimo galimybe, tačiau drauge pabrėžiama, kad jos įgyvendinimas kol kas atrodo mažai tikėtinas. Nepaisant to, dabartinėje situacijoje ir Lietuvoje, ir aplink ją reiškiasi nemažai palankių bendros saugumo situacijos tendencijų, kurios ir dabar teikia pakankamai daug galimybių racionaliai saugumo politikai.

Tuo tarpu neigiama Komisijos nuomonė dėl Lietuvos paraiškų stoti į ES skatina dar kartą atsigręžti į narystės ES ekonominės naudos ir kaštų problemą. Atlikta analizė rodo, kad stojimo į ES/EB naudos ir kaštų balansas nėra vienareikšmis. Įsijungimas į Europos bendrąją rinką atneštų neabejotinų prisitaikymo kaštų, bet ir atvertų daug didesnių galimybių. Todėl nors ir galima sutikti su teiginiu, kad nėra alternatyvų Lietuvos narystei ES, tačiau prieš priimant sprendimus turėtų būti identifikuotos ir išanalizuotos įvairios stojimo į ES strategijos.

Nekvestionuojamas dalykas yra Lietuvos priklausomybė Europai kaip apibrėžtai politinei, ekonominei ir kultūrinei erdvei. Su priklausomybe ir tolesne integracija į šią erdvę siejamos pagrindinių Lietuvos nacionalinių interesų – valstybės saugumo, piliečių ekonominės gerovės ir nacionalinės tapatybės išsaugojimo – patenkinimo galimybės. Todėl nenuostabu, kad jau prieš kelerius metus

Gediminas Vitkus – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas.

© Gediminas Vitkus, 1998

Straipsnis įteiktas redakcijai 1998 vasario 3 d.

buvo priimti strateginiai sprendimai stoti į pagrindines Europos politines, gynybines ir ekonomines organizacijas bei dedamos visos pastangos šiuos sprendimus įgyvendinti¹.

Tačiau 1997 m. galutinai paaiškėjo, kad užsibrėžti tikslai nėra lengvai įgyvendinami. 1997 m. vasarą NATO valstybių vadovų susitikime Madride buvo priimtas sprendimas į šią organizaciją pakviesti tik Čekiją, Lenkiją ir Vengriją. O 1997 m. pabaigoje Europos Sąjungos valstybių vadovai Liuksemburge pritarė Europos Komisijos nuomonei ir patvirtino jos rekomendaciją derybas dėl narystės pradėti su Čekija, Estija, Kipru, Lenkija, Slovėnija ir Vengrija.

Ir vienu, ir kitu atveju Lietuvos narystės klausimas liko neišspręstas. Tačiau kaip sakoma, nėra to blogo, kas neišeitų į gera. Narystės ES perspektyvos atitolimas ir narystės NATO perspektyvos neaiškumas suteikė ne tik dėkingą progą dar kartą apmąstyti strateginio pasirinkimo pagrįstumą, bet ir atkreipė dėmesį į tai, kad *Lietuvos integracija į Europą neturi būti tapatinama vien tik su stojimu į šias dvi organizacijas* (išskirta mano – G.V.). Priklausomybė NATO ir ES nėra savitiksliis dalykas, tai tik labai svarbios *priemonės*, kuriomis remiantis turi būti siekiama aukštesnių tikslų – Lietuvos nacionalinių interesų įgyvendinimo. Tačiau narystės šiose organizacijose klausimo atidėjimas nereiškia, kad turi būti atidėtas kasdieninis rūpestis savo nacionaliniais interesais.

Žinoma, būtų didelis nuostolis, jeigu tokiomis integracijos į Europą ir nacionalinių interesų patenkinimo priemonėmis, kaip narystė NATO ir ES, nepavyktų pasinaudoti ir ateityje. Todėl, be abejo, nepaisant nepalankių Lietuvai 1997 m. Madrido ir Liuksemburgo sprendimų, tenka ir toliau tęsti pasiruošimą stoti į šias organizacijas. Antra vertus, vis akivaizdžiau, kad drauge su tolesniu pasirengimu stoti savo reikšmės nepraranda ir turi būti labiau išnaudojamos visos kitos esamos situacijos teikiamos galimybės gilinti Lietuvos integraciją su Europa, stiprinti jos saugumą ir rūpintis piliečių ekonomine gerove. Kaip tik tokias galimybes panagrinėsime detaliau.

1. Lietuvos integracija į Europą ir nacionalinis saugumas

Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimo problemos sprendimas visų pirma siejamas su stojimu į NATO, todėl būtent šioje sferoje yra ypač svarbu aiškiai įsivaizduoti alternatyvias galimybes.

Čia reikėtų atsižvelgti į tai, kad nepaisant visų pastangų, Lietuvos perspektyvos tapti NATO nare yra labai abejotinos – ne dėl paties pasirinkimo tikslingumo, bet dėl to, kad JAV ir kitoms aljanso narėms teigiamai reaguoti į šį Lietuvos siekį trukdo svarbios kliūtys. Štai pagrindinės:

- Mažiausia, nors ir gana rimta kliūtis yra Lietuvos pasirengimo lygis ir karinio-gynybinio potencialo menkumas. Čia neabejotinai daug problemų, bet vis dėlto jos gali būti ir yra sprendžiamos. Lengvėjant visuomenės gyvenimui ir stabilizuojantis ekonomikai, paprasčiau bus spręsti kariuomenės išlaikymo bei aprūpinimo problemas. Tad ši kliūtis gali būti įveikta ne tik teoriškai, bet ir praktiškai.

- Daug rimtesne kliūtimi reikėtų laikyti faktą, kad net ir sukūrus maksimaliai efektyvią ir modernią kariuomenę, ji vis tiek agresijos atveju viena nesugebėtų apginti šalies. Tai būtų įmanoma tik tada, jeigu tos pajėgos būtų bent apylygės su potencialaus agresoriaus pajėgomis. Todėl NATO visada gali sakyti, kad Lietuva dar nėra pakankamai pasirengusi narystei ir kad ji visada bus tik išlaikytinė, saugumo užtikrinimo vartotoja. Tai neišvengiamai reiškia, kad NATO, sutikdama priimti Lietuvą, tuo pačiu susilpnina ir savo gynybinę organizaciją – priimamas silpnas, nepajėgiantis apsiginti narys. Vadinausi, konflikto atveju NATO sąjungininkės būtų automatiškai į jį įtrauktos. Tačiau ir ši kliūtis, bent teoriškai, gali būti įveikiama. Šiuolaikiniame pasaulyje tur būt apskritai tėra tik keletas valstybių, kurios pajėgtų gintis ir užtikrinti savo saugumą, pasikliaudamos tik savo pajėgomis. Šiuolaikinės puolimo priemonės yra tokios galingos, kad tik kolektyvinė daugelio šalių resursus jungianti gynyba galėtų būti efektyvi. Todėl šia prasme Baltijos šalys yra ne blogesnės už Daniją, Norvegiją ar Portugaliją. Pagaliau, kaip bebūtų paradoksalu, bet gynybinės sistemos iš esmės yra kuriamos ne tiek konflikto atvejui, bet ir tam, kad apskritai atgrasytų potencialų agresorių nuo pagundos pulti. Todėl šia prasme Lietuva kaip ir kitos Baltijos šalys teoriškai galėtų būti pilnaverte NATO nare ir prisidėti kuruojant kolektyvinę potencialaus užpuoliko atgrasinimo sistemą.

- Tačiau pagrindinė ir kol kas nei praktiškai, nei teoriškai neįveikiama kliūtis yra geopolitinė Lietuvos padėtis, jos artima kaimynystė su Rusija, tai yra su valstybe, kuri NATO laiko ne gynybine sąjunga, bet potencialiu agresoriumi, potencialiu pavojumi. Ir visišškai nesvarbu, dėl kokių priežasčių laikomasi tokios nuostatos – tai

gali būti visiškai iracionalus arba, priešingai, šalto strateginio išskaičiavimo rezultatas. Tačiau bet kuriuo atveju, tai yra labai svarbus politinis veiksnys, su kuriuo visada skaitysis Vakarų valstybės. Praktiškai tai reiškia, kad geopolitinė Baltijos šalių situacija Rusijai *de facto* suteikia *veto* galią (būtent galią, ne teisę) blokuoti Baltijos šalių stojimą į NATO. Reikia pažymėti, kad šia galia buvo ir artimiausioje ateityje bus naudojamosi, ir apie tai atvirai kalba Rusijos politikai.

Ši problema yra ir neišsprendžiamas teorinis galvosūkis. Teorija teigia, kad tarptautinis saugumas yra nedalomas ir vienos valstybės negali savo saugumo užsitikrinti kitų valstybių saugumo sąskaita. Jeigu Lietuva ir kitos Baltijos valstybės savo saugumą siekia užsitikrinti stodamos į NATO, tai tuo pačiu tą saugumą, net to ir nenorėdamos, siekia užsitikrinti Rusijos saugumo sąskaita. Jeigu Rusijos vyriausybė yra įsitikinusi, kad NATO grasina jos šalies saugumui, tai neaišku, kokius argumentus galima pateikti, kad ji pakeistų savo nuomonę. Kaip rodo patirtis, čia neveiksmingi ir negali būti veiksmingi jokie bandymai paaiškinti tai, kad NATO yra vien tik gynybinė organizacija ir kad jos priartėjimas prie Rusijos sienų tik dar labiau sustiprina jos pačios saugumą. Galbūt mes tuo tikrai esame įsitikinę, galbūt taip iš tikrųjų ir yra. Tačiau to dar nepakan-ka, kad kiti pakeistų savo įsitikinimus ir savo politines nuostatas.

Taigi kliūtys yra gana rimtos ir jos teikia pagrindą abejoti mūsų narystės NATO perspektyvų realumu². Žinoma, kliūčių įvardinimas nereiškia, kad reikėtų atsisakyti narystės NATO siekio. Bent jau tol, kol nėra vienareikšmiškai pasakyta – NE! Tačiau iš kitos pusės, ilgalaikis narystės NATO atidėliojimas ir apskritai tokios perspektyvos neaiškumas nereiškia, kad ir Lietuvos saugumo problemos sprendimų paieška bei atitinkama saugumo politika taip pat būtų atidėliojama, kad būtų orientuojama vien tik į neaiškią narystės NATO perspektyvą. Be jokios abejonės, rūpintis Lietuvos saugumu galima ir reikia čia ir dabar, kol mums palankūs sprendimai galutinai subręš Vašingtone ar kitoje Vakarų pasaulio sostinėje.

Tad kokios šiandien yra kitos galimybės, kurios, nors teoriškai ir neprilygsta narystės NATO perspektyvai, bet yra daug realistiškesnės? Jų būtų galima paminėti netgi penkias:

- tolesnis dalyvavimas programoje *Partnerystė taikos labui* su NATO ir kaimyninėmis ne-NATO šalimis;
- narystė Europos Sąjungoje;

- regioninis bendradarbiavimas su Šiaurės ir Baltijos šalimis;
- Lenkijos ir Lietuvos strateginė partnerystė;
- lobizmas Rusijoje.

Be abejonės, visos šios galimybės gali būti realizuojamos vienu metu ir iš esmės papildyti viena kitą. Kai kurias iš jų netgi labai sunku atriboti vieną nuo kitos. Štai, pavyzdžiui, pirmosios trys iš tikrųjų sudaro vieningą kompleksą priemonių, kurių nuoseklus įgyvendinimas turi pakankamai apibrėžtos alternatyvos Baltijos šalių narystei NATO galimybę – *Šiaurės-Baltijos (Nordic-Baltic) saugumo bendrijos*, į kurią vienokiu ar kitokiu pavidalu būtų įtraukta ir Rusija (arba bent jau jos su Leningrado ir Kaliningrado sritys), *projektą*.

Be abejo, nei pati Šiaurės-Baltijos saugumo bendrija, nei atskiri, nors ir labai svarbūs jos komponentai (pavyzdžiui, narystė Europos Sąjungoje) negali suteikti griežtųjų (*hard*) saugumo garantijų ir šia prasme negali būti lygiaverte alternatyva NATO. Šios alternatyvos realumą dar labiau sustiprina faktas, kad tokiai saugumo situacijos raidai regione neprieštarauja ir netgi entuziastingai pritaria Rusija. Vakarų valstybės taip pat nelabai slepia, kad toks scenarijus joms būtų visai priimtinas. Tačiau pagrindinis veiksnys, užtikrinantis tokios raidos galimybę, yra ypatinga Švedijos ir Suomijos padėtis. Šios valstybės, nepaisant po Šaltojo karo susidariusių galimybių, taip ir nepareikšė noro stoti į NATO. Tačiau Lietuvoje, kaip ir kitose dviejose Baltijos šalyse tokia alternatyva negali susilaukti entuziastingo pritarimo, ir turbūt daug kam mintyse iškyla finliandizacijos šmėkla.

Finliandizacijos terminas atsirado Šaltojo karo laikais. Sovietų Sąjunga po Antrojo pasaulinio karo padiktavo Suomijai tokias taikos sąlygas, pagal kurias Suomija karinio konflikto su trečiosiomis valstybėmis atveju privalėtų kovoti sovietų pusėje. Iš esmės tai reiškė, kad Suomija su savo kaimyne yra susieta karine gynybine sąjunga, kad yra apribota jos narystė tarptautinėse organizacijose. Taip finliandizacija tapo neigiamą konotaciją turinčia sąvoka, kuri reiškia, kad vardan savo nepriklausomybės išsaugojimo silpnesnės valstybės vyriausybė sutinka su tam tikrais savo veiksmų, kurie nepageidautini kitai kaimyninei stipresnei valstybei, laisvės apribojimais. Nors tam tikra prasme, šiandien finliandizacija jau tapo istorija (tokia Suomijos ir Sovietų Sąjungos sutartis nebegalioja³), tai nereiškia, kad nebeliko Suomijos saugumo problemos specifikos ir specifinio jos sprendimo būdo. Nors Suomijos šiandien jau nebevaržo jokie formalūs

įsipareigojimai Rusijai, vis dėlto ši šalis savo saugumo nesieja su Rusijai nepageidautinu stojimu į NATO. Vadinasi, tam tikra prasme Suomija tebėra „finliandizuota“, bet tai jau nebe Šaltojo karo laikų, tarpautinėmis sutartimis sutvirtinta finliandizacija, o tam tikra užsienio ir saugumo politikos tradicija pagrįsta laikysena savo saugumą siėti ne su visu Vakarų pasaulio kariniu gynybiniu potencialu, bet su totaliniu įsiliejimu į Vakarų Europos erdvę.

Akivaizdu, kad Baltijos šalims įtraukti į iš esmės Šiaurės šalių pastangomis suformuotą saugumo bendriją neturėtų trukdyti finliandizacijos šmėkla. Nors dalyvavimas šiame projekte neduoda griežtųjų (*hard*) saugumo garantijų, bet čia įgyjamos labai reikšmingos švelniojo (*soft*) saugumo garantijos. Svarbiausia yra tai, kad šiuo atveju Lietuva į Europos politinę, ekonominę ir kultūrinę erdvę integruotųsi ne formaliai, o praktiškai. Kad ji įsijungtų į pačių įvairiausių sąryšių tinklą ir taip vis labiau darytųsi neatskiriama sudėtinė regiono ir Europos dalimi. Todėl be jokios abejonės šiame kontekste ypatinga svarba priklauso Lietuvos ir kitų Baltijos šalių narystės Europos Sąjungoje perspektyvai.

Suprantama, kitos dvi minėtos Lietuvos saugumo politikos plėtojimo galimybės – partnerystė su Lenkija ir lobizmas Rusijoje taip pat negali pakeisti nei narystės NATO, nei dalyvavimo Šiaurės – Baltijos saugumo bendrijoje. Tai būtų tikrai vertingi papildiniai, kurie leistų Lietuvai geriau išnaudoti savo geopolitinės situacijos ypatybes.

Tai, kad partnerystė su Lenkija gali būti nepaprastai vertingas Lietuvos saugumo stiprinimo veiksnys, oficialiu lygiu buvo suvokta ir pripažinta gana vėlai. Dar 1991 – 1992 m. santykiai su Lenkija, tęsiant prieškarinę tradiciją, buvo labai šalti. Tik po ilgų ir sunkių derybų pasirašius 1994 m. Draugystės ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartį, jie pradėjo sparčiai gerėti. Jau šis faktas neabejotinai teigiamai paveikė Lietuvos saugumo situaciją. 1995 – 1996 m. Lenkija perdavė Lietuvai daug įvairios karinės technikos ir ginkluotės, kurios buvo atsisakyta, vykdant Lenkijos armijos perginklavimą. Lietuvos ir Lenkijos vyriausybės taip pat sutarė pradėti kurti bendrą karinį taikos palaikymo dalinį – *Lit-polbat*. Lenkija taip pat išreiškė susidomėjimą *Baltron* (jungtinė Estijos, Latvijos ir Lietuvos karo laivų eskadra) projektu. Pagaliau, 1997 m. Lietuvos iniciatyva Lenkijos ir Lietuvos santykiuose įvyko savotiškas esminis lūžis, dėl ko buvo peržengti standartiniai

tarpvalstybiniai santykiai ir įsteigta svarbiausių valstybinės valdžios institucijų bendradarbiavimo struktūra, susidedanti iš Lenkijos ir Lietuvos parlamentinės asamblėjos, Lenkijos ir Lietuvos Respublikų prezidentų konsultacinio komiteto, Lenkijos ir Lietuvos vyriausybių bendradarbiavimo tarybos.

Nepaisant to, kad pirminis motyvas, skatinęs Lietuvos politikus siekti glaudesnių ryšių su Lenkija, buvo noras patekti į pirmąją NATO plėtimo bangą, jis buvo labai šiltai sutiktas Lenkijoje, kurioje išliko kur kas daugiau sentimentų kadaise gyvavusiai bendrai valstybei – Abiejų Tautų Respublikai. Todėl net paskelbus nepalankią Lietuvai Madrido NATO viršūnių deklaraciją, Lietuvos ir Lenkijos suartėjimo reikšmė ir, svarbiausia, tolesnio plėtojimo galimybės neišnyko. Netgi priešingai. Strateginė partnerystė su būsimąja NATO šalimi neabejotinai padės plėtoti ne tik ekonominius ir politinius ryšius, bet ir stiprinti Lietuvos saugumą tuo pat metu galės būti rimta prielaida ir galimai Lietuvos narystei NATO ateityje. Tačiau iš kitos pusės, nors abiejų šalių politikai nepaliaudami kartoja, kad Lietuvos ir Lenkijos santykiai yra patys geriausi per visą šių valstybių bendravimo istoriją, kol kas šis glaudesnis bendradarbiavimas apčiuopiamesnių rezultatų dar nedavė. Belieka tikėtis, kad ši partnerystė vis dėlto bus pakankamai rezultatyvi.

Pagaliau, nagrinėjant Lietuvos saugumo stiprinimo problematiką integracijos į Europą kontekste, neturėtų būti pamiršti Lietuvos santykiai su Rusija bei kitomis NVS šalimis. Šie santykiai saugumo problemos požiūriu visai nėra nei šalutiniai, nei antraeiliai, nes būtent Rusijos nestabilumas ar galimas reakcingų ir revanšistinių politinių jėgų įsitvirtinimas valdžioje kelia didžiausią grėsmę Lietuvos bei viso regiono saugumui. Taigi tuo labiau reikia siekti maksimaliai išnaudoti visas susitarimo su Rusija galimybes ir daryti tai kuo greičiau. Regis, buvo pasiektas labai solidus laimėjimas – 1997 m. spalio mėnesį pasirašyta Lietuvos ir Rusijos sutartis dėl sienos, tačiau kai kurie Rusijos parlamentarai, nuo kurių priklauso šios sutarties ratifikavimas, kelia Lietuvai teritorinių pretenzijų. Jie atvirai ragino prezidentą Borisą Jelciną sutarties nepasirašyti, o Dūmoje ketina priešintis šios sutarties ratifikavimui. Šiame kontekste ypatingą reikšmę įgyja kitų Rusijos parlamentarų nuomonė ir pozicija, prie kurios formavimo galbūt galėtų prisidėti ir lobistinės Lietuvą remiančių ar lietuvių kilmės Rusijos piliečių pastangos. Tą progą galime prisiminti, kokios aktyvios

ir veiksmingos buvo Amerikos lietuvių pastangos ir akcijos, siekiant paveikti JAV administracijos ir Kongreso nuomonę Lietuvai palankia kryptimi. Žinoma, politinės lobistinės sąlygos JAV ir Rusijoje dar daug kuo skiriasi, tačiau šiandien Rusija sparčiai demokratėja, joje reiškiasi skirtingos nuomonės. Šią palankią aplinkybę neabejotinai reikėtų išnaudoti Lietuvos ir tarptautinio saugumo labui.

Taigi apibendrinant išsakytas mintis apie Lietuvos saugumo situaciją integracijos į Europą kontekste, belieka pridurti, kad nacionalinis ir tarptautinis saugumas visuomet yra santykinis dalykas. Niekada ir niekas negali būti absoliučiai saugus. Todėl net ir šalies narystė NATO nėra absoliutaus saugumo garantija. Žinoma, iš visų saugumo problemos sprendimo alternatyvų ji būtų pati parankiausia. Tačiau ji turi vieną esminį trūkumą – jos realizavimas bent kol kas atrodo mažai tikėtinas. Tačiau, kaip jau galėjome įsitikinti dabartinėje susiklosčiusioje situacijoje, ir Lietuvoje, ir aplink ją reiškiasi nemažai palankių Lietuvai bendros saugumo situacijos raidos tendencijų, kurios ir dabar teikia pakankamai daug gerų galimybių racionaliai saugumo politikai.

2. Lietuvos integracija į Europą ir šalies ekonominė gerovė

Lietuvos integracija į Europos ekonominę erdvę visų pirma yra siejama su stojimu į Europos Sąjungą, o tiksliau, į ekonominę jos dalį – Europos Bendriją. Lietuva savo ketinimą stoti į ES/EB pareiškė 1995 m. gruodžio mėnesį. Tačiau 1997 m. liepos mėnesį gautas atsakymas nebuvo labai palankus. Europos Komisija savo nuomonėje apie Lietuvos paraišką paskelbė išvadą, kad jeigu Lietuva įstotų į ES, ji “per vidutinį laikotarpį susidurtų su rimtais sunkumais išlaikyti konkurencinį spaudimą ir Sąjungoje veikiančias rinkos jėgas”. Dėl to Komisija kol kas Lietuvai nesiūlė pradėti derybų dėl narystės, nors tame pačiame dokumente pažymėjo, kad “derybos dėl narystės Europos Sąjungoje turi būti pradėtos, kai tik Lietuva padarys pakankamą pažangą...”⁴. Galimas dalykas, kad Europos Komisijos sprendimą siūlyti pradėti narystės derybas ne su visomis šalimis kandidatėmis nulėmė politiniai sumetimai ir vidinės Europos Sąjungos raidos problemos, tačiau nepaisant to, negalima neigti, kad Komisijos nuomonė dėl Lietuvos ekonomikos būklės yra pakankamai fundamentali. Ir tai neabejotinai dar kartą skatina atsigręžti į narystės Europos Sąjungoje ekonominės naudos ir kaštų problemą.

Bet prieš pradėdant nagrinėti ekonomines pasekmes, vis dėl to reikėtų atkreipti dėmesį į dar vieną gana svarbią aplinkybę. Kad ir kaip būtų gaila, bet svarstymas apie ekonomines narystės ES pasekmes iš esmės yra ne ekonominės politikos alternatyvų nagrinėjimas, o tik įdomus, nors ir gana rizikingas, intelektualinis pratimas. Taip yra todėl, kad dėl paties stojimo jau apsispręsta, ir pasirengimas jam jau vyksta sparčiai. Tačiau taip nuspręsta ne dėl ekonominių, bet dėl jau anksčiau minėtų politinių šalies saugumo stiprinimo motyvų. Bet kol kas atsiribokime nuo akivaizdžiai matomų ir visuotinai pripažįstamų narystės Europos Sąjungoje teikiamų pranašumų šalies saugumui ir politiniam statusui, panagrinėkime vien tik ekonominę reikalo pusę.

Europos Sąjungos ekonominio ramsčio – Europos Bendrijos – pagrindą sudaro jau įgyvendinti ambicingi ekonominės integracijos projektai – muitų sąjunga ir bendroji rinka. Be to, šiuo metu realizuojamas dar sudėtingesnis ekonominės ir pinigų sąjungos projektas. Todėl Europos Bendrijoje dalyvaujančios valstybės:

- neturi nuosavos (= turi bendrą) išorinės prekybos politikos, t.y. pasaulinėje prekyboje Europos Bendrija dalyvauja kaip vieningas subjektas ir laikosi vienodų nuostatų trečiųjų šalių atžvilgiu;

- neturi tarpusavio ekonominių sienų ne tik ta prasme, kad laisvai iš valstybės į valstybę gali judėti prekės, bet ir ta prasme, kad laisvai juda žmonės, paslaugos ir kapitalas. Tai reiškia, kad nėra ne tik muitinių, bet ir kitokių kliūčių, trukdančių laisvam judėjimui, t.y. suvienodinti vartotojų saugumo standartai, aplinkosaugos normos, prekių standartai ir daugelis kitų dalykų;

- pagaliau, įgyvendinus pinigų sąjungos projektą, ES valstybės neteks savų, tačiau įgis bendrus pinigus.

Prie to dar reikia pridurti ir kai kurias Europos Bendrijos valstybių bendrai vykdomos politikos kryptis, tarp kurių svarbiausios šios:

- konkurencijos politika, kurios paskirtis bendrojoje Europos rinkoje užtikrinti nevaržomą ir laisvą ūkio subjektų konkurenciją bei užkirsti kelią konkurencijos ribojimui bei nesąžiningai konkurencijai;

- žemės ūkio politika, kurios paskirtis iš vieningo Bendrijos fondo subsidijuoti žemės ūkio produkcijos gamybą;

- struktūrinė politika, kurios pagrindinis tikslas yra sumažinti Europos Sąjungos valstybių narių ekonominio išsivystymo skirtumus. Struktūrinė politika apima regioninę politiką bei tam tikrus socialinės bei žemės ūkio politikos aspektus.

Nors Lietuvoje debatai dėl narystės ekonominės naudos ir kaštų dar nėra aktyvūs, tačiau įvairiose mokslinėse ir praktinėse konferencijose bei kai kuriuose moksliniuose leidiniuose šiuo klausimu jau buvo išsamiai diskutuojama. Taigi galima susidaryti šiek tiek išsamesnį vaizdą apie tikėtiną situaciją⁵. Jeigu surinktume visus pagrindinius argumentus „už“ ir „prieš“ Lietuvos integraciją į Europos Sąjungą ir sugrupuotume juos pagal jau minėtus svarbiausius Europos Bendrijoje įtvirtintus ekonominės integracijos aspektus, tai gautume maždaug tokią argumentų suvestinę (žr 1 lentelę).

1 lentelė. Lietuvos integracija į Europos sąjungą: argumentai „už“ ir „prieš“.

Ekonominės integracijos aspektas	Argumentai UŽ	Argumentai PRIEŠ
Bendra išorinės prekybos politika		• Atitolimas nuo Rytų rinkos, nors Rusija tebėra pagrindinis prekybinis partneris • Prarandamos galimybės turėti dvišalius preferencinius prekybos susitarimus su trečiosiomis šalimis • Valstybė neteks pajamų iš maito mokesčių
Laisvas prekių, paslaugų, kapitalo ir žmonių judėjimas	• Sutaupomas pelnas, nes prekiaujant bendrojoje rinkoje nereikia mokėti maito mokesčių • Išauga eksporto galimybės į ES šalis • Lietuva taps patrauklesnė užsienio investicijoms • Dėl palankios geografinės padėties galima tikėtis didelės naudos transporto, ryšių, energetikos sektoriams	• Padidėja konkurencinis spaudimas nacionalinei pramonei ir rinkai • Europos standartų taikymas Lietuvos prekėms • Praktiškai nebeliks vietinės kapitalo rinkos • Nevaržoma migracija gali turėti neigiamų demografinių padarinių

	• Galimybė Lietuvos piliečiams laisvai keliauti ir įsidarbinti bet kurioje ES valstybėje	
Ekonominė ir pinigų sąjunga	• Didesnės piniginio vieneto stabilumo garantijos	• Netenkama galimybės vykdyti savarankišką pinigų politiką
Konkurencijos politika	• Rinkos subjektai bus geriau apsaugoti nuo nesąžiningos ar draudžiamos konkurencijos • Geriau užtikrinama vartotojų teisių apsauga • Valstybės parama turės būti teikiama pagal EB nustatytus principus	• Bus gerokai apribotos vyriausybės galimybės remti nacionalinę pramonę ir verslą
Žemės ūkio politika	• Galimybė gauti EB subsidijas bei parduoti žemės ūkio produkciją pagal bendrai nustatytas kainas • Parama žemės ūkio modernizacijai	• Bus sunku atlaikyti konkurenciją ir parduoti produkciją geresnėmis kainomis
Struktūrinė politika	• Pagal savo išsivystymo lygį Lietuva gali tikėtis stambios paramos iš EB struktūrinių fondų	

Žinoma, šioje lentelėje nėra surinkti visi įmanomi argumentai. Tačiau ir jų pakanka, kad būtų galima susidaryti patį bendriausią vaizdą apie labai komplikuoatą stojimo į ES/EB naudos ir kaštų balansą. Europos Bendrija yra pernelyg sudėtinga ir daugiamatė sistema, kad jos galimą ekonominį poveikį stojančios šalies nacionalinei ekonomikai būtų galima vienareikšmiškai įvertinti.

Europos Bendrija, be abejo, nėra panacėja, padedanti didelėms ar mažoms šalims užsitikrinti savo ekonominę gerovę, bet ji nėra ir monstras, besąlygiškai naikinantis silpnesniųjų šalių ekonomiką ir jų klestėjimo perspektyvas. Iš vienos pusės, turbūt būtų galima sutikti su tuo, kad kai kurie Lietuvos ekonomikos sektoriai, konkrečios įmonės ir bendrovės išloštų, jeigu būtų laikomasi distancijos ir tik ribotai bendraujama su Europos Bendrija. Tačiau iš kitos pusės, kyla abejonių, ar atskirų ūkio subjektų gerovė, kurią užtikrintų ribota autarkija, nebūtų pernelyg aukšta kaina, kurią tektų sumokėti Lietuvos ekonomikai, likusiai nuošalyje nuo globalinių tendencijų? Jeigu atsižvelgsime į bendrą globalinės ekonomikos raidos tendenciją, į nuolatinį nacionalinių ekonomikų tarpusavio priklausomybės stiprėjimą, į vis augantį transnacionalinių korporacijų vaidmenį, į komunikacijos priemonių tobulėjimą, tai dėlto, kokį sprendimą reikėtų pasirinkti, turėtų kilti mažai abejonių.

Nors įsijungimas į Europos bendrąją rinką ir atneštų neabejotinų prisitaikymo kaštus, bet jis atvertų ir daug didesnių galimybių. Tai, ką jau dabar teikia priėjimas (dar toli gražu neišlaisvintas nuo daugybės kliūčių ir apribojimų) prie didžiulės ir turtingos rinkos, galima iliustruoti Lietuvos transporto sektoriaus pavyzdžiu. Palanki geografinė padėtis nulėmė tai, kad jau šiandien į Europos paslaugų rinką sėkmingai integruojasi Lietuvos vežėjai, prekesgabenantys automobiliais. Šioje ūkio šakoje sukurta daugiau nei 30.000 darbo vietų ir sėkmingai konkuruojama su pripažintais tos šakos lyderiais – olandų vežėjais⁶.

Antra vertus, net ir priėmus principinį sprendimą, narystės Europos Sąjungoje neturėtų būti siekiama kuo greičiau ir bet kokia kaina. Tai, kad Lietuvos vyriausybė „veržiasi“ kuo greičiau įstoti į ES ne dėl ekonominių, bet dėl politinių priežasčių, yra labai kenksminga. Tik neigiamai galima vertinti situaciją, kai ne politika tarnauja ekonominei gerovei, bet ekonomika tarnauja politikai. Nors tokios laikysenos priežastys yra gana svarios, tačiau ne tiek, kad būtų galima visiškai atsiriboti nuo galimų neigiamų ekonominių padarinių. Todėl nieko nuostabaus, kad negausių Lietuvos euro-skeptikų gretas papildė ir... pati Europos Komisija, kuri mano, kad bent jau šiuo metu Lietuvai stojimas į Europos Sąjungą būtų ekonomiškai kenksmingas, taigi siūlo dar šiek tiek palūkėti⁷.

Be abejo, šalies valdžia tikisi, kad narystės Europos Sąjungoje ekonominė nauda pranoks galimus kaštus, bet susidaro įspūdis, kad ji dar neįsisąmonino šios problemos aštrumo. Blogiausiu atveju politikai, matyt, tikisi, jog Lietuvos žmonės vardan svarbesnių tikslų bus pasiryžę iškęsti ekonominius nepriteklius – taip, kaip jie buvo pasiryžę aukotis kovos už nepriklausomybę metais. Tačiau susipažinus su įvairių viešosios nuomonės apklausų rezultatais, yra rimto pagrindo abejoti tokios nuostatos teisingumu. Štai vienas pavyzdys: Rinkos ir viešosios nuomonės tyrimo kompanija *Baltijos tyrimai* Europos integracijos studijų centro užsakymu atlikusi keletą apklausų, atspindinčių 1996 m. pabaigos – 1997 m. pradžios situaciją, nustatė, kad kas trečias Lietuvos gyventojas iš viso neturi jokio supratimo apie Europos Sąjungą, jokios nuomonės apie Europos Sąjungos tikslus ir veiklą⁸. Tai rodo ne tik akivaizdų politinio elito atitrūkimą nuo Lietuvos gyventojų, bet ir tai, kad dėl pernelyg skuboto stojimo į ES, atsiradus ekonominiams sunkumams, jis gali labai greitai prarasti Lietuvos piliečių politinę paramą gyvybiškai svarbiame integracijos į ES kelyje.

Taigi iš vienos pusės galima sutikti su teiginiu, kad nėra alternatyvų Lietuvos stojimui į Europos Sąjungą. Tai būtų ne tik sprendimas, atitinkantis gyvybinius nacionalinio saugumo užtikrinimo poreikius, bet ir pakankamai pažangus žingsnis ilgalaikės ekonominės plėtros ir šalies modernizacijos perspektyvos požiūriu. Tačiau iš kitos pusės, prieš priimant galutinius sprendimus, neabejotinai turėtų būti identifikuotos ir ekonominiu požiūriu išsamiai bei, svarbiausia, nuolat analizuojamos įvairios stojimo į ES proceso strategijos ir taktikos alternatyvos. Tai padėtų išvengti, kad pasirengimas stoti į Europos Sąjungą nevirstų vien tik techniniu biurokratiu ES reikalavimų tenkinimo uždaviniu, bet ir maksimaliai atlieptų nacionalinės ekonomikos vystymosi poreikius.

PASTABOS IR NUORODOS

¹Sprendimas prašytis į NATO užfiksuotas Lietuvos Prezidento A. Brazausko 1994 m. sausio 4 dienos laiške NATO generaliniam sekretoriui Manfredui Wörneriui. Lietuvos paraiška stoti į Europos Sąjungą įteikta Europos Sąjungos Tarybai 1995 m. gruodžio 8 d.

²Pavyzdžiui, plačiai žinomas lenkų kilmės JAV politologas Z. Brzezińskis mano, kad "kita NATO plėtimosi banga greičiau pasuks Pietų kryptimi - pavyzdžiui,

Rumunijos link. Tuo tarpu Baltijos šalis NATO jis mato tik per artimiausius dešimt metų. Plačiau žr.: *Ar taps Baltijos šalys NATO narėmis?* - BNS. - 1997 vasario 28 d.

³ Jau 1989 m. Gorbačiovas pripažino Suomijos neutralitetą, o 1992 m. sausio mėnesį Rusijos ir Suomijos sutartimi dėl tarpusavio santykių pagrindų iš viso baigėsi vadinamoji "finlandizacijos era". Plačiau žr.: Suomijos Respublika. - *Atgimimas*. - 1995. - Nr. 43 - 45.

⁴ *Agenda 2000*. Komisijos nuomonė apie Lietuvos paraišką narystei Europos Sąjungoje (Europos Komisijos leidinys. Išleidimo data ir vieta nenurodyti). - P. 98, 101.

⁵ Žr.: Konferencijos "Europos sutartį pasitinkant - integracijos ekonominiai aspektai" medžiaga // *Tėvynės sargas*. - 1996. - Nr. 1-2. - P. 3-92; *Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą strategija*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1995 m. gruodžio 15-16 d. - Kaunas: Naujasis lankas, 1997. - P. 154 - 171; Vilpišauskas R. Lietuvos narystės Europos Sąjungoje kaštai ir nauda // Maniokas K., Vitkus G. (sud.). *Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: būklės, perspektyvų ir pasekmių studija*. - Vilnius, 1997. - P. 190 - 202.

⁶ Žr.: Apie vieną sėkmingai į Europos paslaugų rinką integruotą ir sparčiai besivystančią Lietuvos pramonės šaką. - *Atgimimas*, - 1996. - Nr. 29.

⁷ Žr. *Agenda 2000*.

⁸ Žr.: Maniokas K., Vitkus G. (sud.). *Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: būklės, perspektyvų ir pasekmių studija*. - Vilnius, 1997. - P. 144.

Summary

LITHUANIA'S INTEGRATION INTO EUROPE: ALTERNATIVES AND CHOICES

In the beginning of the article the author postulates: "Lithuania's belonging to Europe is unquestionable". Thus, the main prospects for satisfying the national interests – namely, national security, economic welfare of the citizens, and maintenance of national identity – of Lithuania are tightly bound with the attainment and further integration into the aforementioned area. However, G. Vitkus notifies, that in spite of the expressed wish of Lithuania saying that the country seeks entrance into European political, economic and security organisations, in 1997, and particularly in summer 1997 in Madrid and in December in Luxembourg, it has finally become apparent that the delineated goals are not to be implemented easily. Nevertheless, the author claims that such a make-up of events is not to be viewed as a defeat. He says: "Postponement of the EU perspective, on the one hand, and ambiguity of the NATO perspective, on the other, have not only provided us with a chance to re-contemplate the vitality of our strategic choice, but has made us alert that Lithuania's integration into Europe cannot limit and confine itself to integration into these two structures. <...> Moreover, NATO and the EU membership ought to be taken not so much as goals but as a means in order to achieve higher goals – the implementation of Lithuania's national interests." Author argues that Lithuania, which pursues the goals of deepening of integration with Europe, inten-

sifying its security and managing the economic welfare of the citizens, must take advantage of "all the remaining" opportunities the contemporary situation sets forth. Thus, in this article Gediminas Vitkus analyses these opportunities in detail.

In the first section, "The integration of Lithuania into Europe and the national security", the author aims at discussing the alternative opportunities for attesting Lithuania's national security. With respect to NATO, the main possible guarant of the security, the author enumerates three main obstacles which vex this "hardly believable" – however strategic – entrance into NATO. According to G. Vitkus, the main of these is the geopolitical location of Lithuania. Further-on, by reason of these obstacles, the author propounds five alternative opportunities to NATO. The most viable of these are the first three: first, further participation in the Partnership for Peace with the NATO and the non-NATO states; second, membership in the EU; and third, regional co-operation with the Nordic and the Baltic States. The remaining two, Polish and Lithuanian strategic partnership and the lobby activities in Russia, in author's opinion, can contend with neither membership in NATO, nor participation in the North-Baltic security community. G. Vitkus emphasises that both intense and intimate partnership and co-operation with Poland and lobby in Russia ought not to be abandoned and, especially Poland, should be viewed as a possible precious factor in intensifying Lithuania's security. Having discussed the character of these five propositions, the author proceeds, "as to remember", the nature of the Lithuania's relations with Russia and the other CIS (Commonwealth of Independent States) countries. Author argues "that it is Russia's instability and the possible emergence of the revanchist power groups in the government which serve the role of the chief threat to Lithuania's and region's security". In brief, G. Vitkus concludes the following: "as we may have seen, in the contemporary international situation, in Lithuania and on the regional level, there appear quite a number of tendencies which seem positive to Lithuania's overall security".

The next section deals with an aspect of economic integration and economic welfare of the state. Author claims that "the integration of Lithuania into the European economic realm is primarily related with its membership in the European Union". However, according to the author, these wishes, were overturned by the European Commission in July 1997. Although the opinion of the European Commission deliberating whether to start negotiations with the applicant countries, could be influenced by political considerations and the internal problems of the EU, it nevertheless can be stated that the opinion of the Commission concerning the rank of Lithuanian economy, is fundamental enough. Therefore, with respect to the membership in the EU, the author discusses the problem of economic costs and the benefits of this membership. Before proceeding to the table where arguments "pro" and "contra" of economic integration are enumerated, the author discusses the pillars, goals of intra-EU economic integration and common politics (e.g., agricultural, structural policy) which have been attained by the EU member-states so far.

In conclusion, the author postulates that "the fact that Lithuanian government "thirsts" for the membership in the EU not so much due to economic, but political, reasons, is very detrimental. At the first sight it may seem that several Lithuania politicians have not yet understood the full complexity of the problem. But this is what the author points with respect to Lithuanian political realities. In general, security and economic perspective, there are no alternatives to Lithuania's membership in the EU, membership which would not only correspond to

demands for guaranteeing the national security. From the standpoint of a long-term economic development and state modernisation, this would be a progressive step as well. At last, the author advises: "Before passing the decision, it is essential to first identify and, from the economic standpoint, analyse different pre-access strategies and alternative tactics. Only this would help avoid the abovementioned tendencies when the pre-access preparation was nearly becoming a techic-bureaucratic demand, but would first of all reflect the demands of the national economic development".